

Martin Lillandt

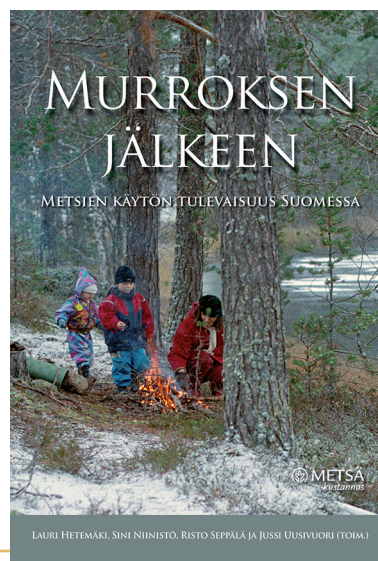
Murroksen jälkeen – metsien käytön tulevaisuus Suomessa

Kirjan tavoitteena on tarkastella käynnissä olevaa metsäalan murrosta ja sen vaikutuksia, arvioida miten murrokseen tulisi reagoida sekä hahmottaa kuvaa alasta murroksen jälkeen seuraavien 10–20 vuoden aikana. Tekijät korostavat heti johdannossa että raportti edustaa riippumatonta politiikan ja tulevaisuuden tutkimusta. Työ on ankkuroitu pääosin taloudellis-yhteiskunnalliseen tutkimukseen, jossa keskeisenä elementtinä ovat olleet globaalien trendien analyysi sekä Suomen metsä- ja energiasektoreita kuvaava numeerinen laskentamalli. Lisäksi tutkijat kertovat hyödyntävänsä asiantuntijanäkemystään.

Heti kirjan alussa osoitetaan murroksen taustatekijät ja todetaan, että suurimmat vaikutukset saattavat olla vielä edessä. Murrokseen yhdistyy parhaimmillaan uuteen nousuun vievä rakennemuutos, mutta se voi toisaalta johtaa kohteeksi joutuneen järjestelmän tuhoutumiseen. Tulevaisuustutkimusten tavoitteena on enemmän oikeiden kysymysten esiin nostaminen kuin oikeiden vastausten antaminen. Tässä tutkijat ovat onnistuneet selvästi paremmin kuin Kansallisissa metsäohjelmissä (KMO), joissa on ollut nähtävissä pään pensaaseen panemista. MMM:n johdolla toteutettu ja etujärjestöjen panoksella tehdyt KMO:t ovat muodostuneet menneisyyden jatkeeksi, jossa kukin taho pitää saavutetuista eduista kiinni.

Näkemyksiä metsäalan tulevasta kehityksestä pohjustetaan ytimekkäällä katsauksella metsien käytön historian tarkastelulla. Markkinahyödykeisiin perustuvan puuntuotannon rinnalle nostetaan

Hetemäki, L., Niinistö, S., Seppälä, R. & Uusivuori, J. (toim.). 2011. **Murroksen jälkeen – metsien käytön tulevaisuus Suomessa**. METLA, Metsämiesten säätiö ja Metsäkustannus Oy. 140 s. ISBN 978-952-5694-74-1.

taan markkinattomat hyödykkeet kuten maisema, metsien terveysvaikutukset, ekosysteemipalvelut, julkinen tutkimustieto ja opetuspalvelut. Näille metsien aineettomille hyödyille esitetään suurempi yhteisarvo kuin markkinahintaisille aineellisille

hyödyille kuten aines- ja energiapuu. Niiden arvo perustuu kuitenkin aitoon kassavirtaan toisin kuin aineettomien arvo, mikä kansantalouden kannalta on oleellinen ero. Alkutuotannon työllistävä vaikutus arvioidaan pienemmäksi kuin metsien aineettomien palveluiden, jossa luontomatkailun merkitys suurimpana eränä lienee kuitenkin yliarvioitu.

Palveluiden merkitys ja potentiaali arvon ja tuotavuuden lähteenä nähdään keskeisenä osana modernia taloutta. Tutkijat toteavat että useat metsien ympäristöhyötyjä tuottavista toiminnoista ovat markkinattomia. Ympäristöhyötyjen ja palvelujen arvotamisen tutkimusta pitäisi lisätä ja tilastointia kehittää. Niiden konkreettinen merkitys kansantaloudelle jää kuitenkin epäselväksi, koska palveluiden reaaliarvo pitäisi määräytyä todellisilla markkinoilla. Sen sijaan metsähakkeen merkityksestä uusiutuvan energian käytön lisäämisessä annetaan selkeä kuva missä mennään. Puuenergian osuus energian kokonaiskulutuksesta nähdään nousevan selvästi jatkossa ilmasto- ja energiapolitiikan seurauksena. Vaikka perinteisen metsäsektorin osuus kansantalouden arvonlisäyksestä on laskenut merkittävästi vuoden 2000 jälkeen sen nähdään yhä jatkossakin olevan tärkein metsiä hyödyntävä toimiala ja keskeisimpiä taloudellisen hyvinvoinnin lähteistä.

Globaalien muutostrendien tarkastelussa on monta ansiokasta analyysia, jotka puuttuvat esimerkiksi KMO:sta. Suomi on pieni avoin talous ja sen metsäsektori on osa globaalitaloutta. Tämän vuoksi kysyntälähtöisyyttä olisi voinut korostaa vielä selkeämmin koska sen merkitystä ei ole riittävästi tiedostettu arvoketjun alkupäässä.

Metsäteollisuustuotteiden markkinat ovat eriytyneet toisaalta kehittyvien talouksien nopeaan kasvuun ja toisaalta kehittyneiden talouksien hitaaseen kasvuun tai jopa taantumiseen. Sähköisen viestinnän korvausvaikutusten ennustetaan jatkuvan paperimarkkinoilla perinteisissä OECD-maissa. Suomen paperiteollisuuden ennustetaan supistuvan edelleen lähes neljänneksellä vanhentuvan konekannan takia. Tutkimuksessa ei ole otettu huomioon uusia investointeja. Globaalien kehityksen haittavaikutuksia todetaan voitavan kotimaisilla toimilla vaimentaa. Kilpailukyvyyn kannalta raaka-ainekustannukset ovat tärkeitä, mutta niiden merkitys arvioidaan kuitenkin suhteellisesti vähäiseksi verrattuna lopputuotteiden hinnoissa ja kulutuksessa tapahtuviin muutoksiin.

Liike-elämässä kuitenkin jokainen kustannuserä on osa kilpailukykyä ja vaikuttaa suoraan tulokseen. Sen takia toiminnan vertaaminen alan parhaimpiin esimerkiksi Ruotsin ja muiden pääkilpailijoidemme teollisuuteen olisi ehdottomasti ollut paikallaan. Lisäksi valuuttojen välisten suhteiden merkitys on jäänyt kokonaan tarkastelematta.

Puutuotteiden globaalia kasvunäkymiä pidetään hyvinä. Arviointi perustuu kuitenkin kaavamaiseen analyysiin nojautuen eri maiden ominaiskulutuksessa olevien erojen tasoittumiseen. Suuria kasvumahdollisuuksia saadaan vertaamalla Euroopan keskiarvoa Suomeen jossa puutuotteita käytetään kuusi kertaa enemmän. Huomion on jäänyt ottamatta toisenlaiset rakentamisen traditiot ja ilmasto-olosuhteet, paikallisiin raaka-aineisiin kuten kiveen ja betoniin perustava tuotanto sekä erot rakentamismuotoissa. Syvällisempi sahatavaramarkkinoiden analyysi olisi paljastanut että Suomen sahatavara on laadultaan parempi kuin Baltian, Etelä-Ruotsin ja Keski-Euroopan, mutta sillä ei ole moneen vuoteen ollut kilpailukykyä rakennesahatavarana korkean puun hinnan takia.

Tekijöiden arvio metsäteollisuuden puunkäytön vähenemisestä 24 miljoonalla kuutiometrillä vuoteen 2020 olisi toteutuessaan merkittävä harjoitettavan metsäpolitiikan kannalta. Lähes kolmanneksen vähennys tuotannossa näkyisi niin metsä- kuin energiapolitiikankin rajuna muutoksena. Useissa vanhoissa metsäteollisuusmaissa teollisuuspolitiikka on palannut oman tuotannon suojelemiseen – olisiko sekin Suomen tie – jää kirjassa vähäiselle huomiolle. Energiateollisuus on tulossa metsiin ja puunjalostus nähdään yhä enemmän myös energiategollisuutena. Vaikka puuenergia tarjoaa monia mahdollisuuksia, esimerkiksi nestemäisten biopoltoaineiden tuottaminen laajamittaiseen vientitoimintaan suhtaudutaan kirjassa aiheellisesti epäilevästi. Metsiin liittyvään bioenergian kehitykseen liittyy vielä monia avoimia kysymyksiä.

Teollisten palveluiden merkitystä ja kehittämismahdollisuuksia pidetään hyvinä. Tämä ihmetyttää sillä Suomen metsäklusterilla on jo pitkään ollut varsin vahva asema laitosten suunnittelu-, huolto-, konsultointi- ja koulutuspalveluissa maailmalla. Markkinaosuuden kasvattaminen kohtaa samoja korkeasta kustannustasosta aiheutuvia kilpailukykyongelmia kuin teollisuustuotannossakin. Lisäksi var-

sin perusteltu on kirjan kysymys siitä, onko meillä edellytyksiä ylläpitää puunjalostuksen teknologista etumatkaa ja siihen liittyviä palveluja, jos uudet tehtaot rakennetaan Suomen ulkopuolelle ja kotimaista tuotantoa vain karsitaan. Tutkijat olisivat hyvin voineet vastata että ei ole.

Raportissa on pyritty analysoimaan miten globaaleihin trendeihin tulisi sopeutua ja miten niitä tulisi hyödyntää. Suomen kansantalouden kannalta on ongelmallista, että metsäalan toimijoiden ja metsänomistajien näkökulma uudistumiseen on ankkuroitunut nykyrakenteiden ylläpitämiseen. Rakennemuutos jatkuu ainakin tulevan vuosikymmenen, mikä merkitsee nykytuotannon ja nykyisten työpaikkojen vähenemistä. Lääkkeeksi tekijät tarjoavat tuotteita, joiden kilpailukyky perustuu asiakaspalvelutekijöihin tai asiakkaiden toteamaan kiistattomaan paremmuuteen kilpailijoihin verrattuna. Tällaisia tuotteita syntyy erityisesti investoimalla osaamiseen ja teknologiaan, jota yrityksissämme tehdään huomattavasti enemmän kuin tiedetään, vaikka tulosten aikaansaaminen onkin työlästä.

Uusien pääomien ja toimijoiden peräänkuuluttaminen kehityksen edelläkävijöiksi on tervetullut aloite. Esimerkkinä on otettu Domsjön vuodesta 1903 toiminut vanha sulfiittitehdas, joka on onnistuneesti muunnettu moderniksi biojalostamoksi. Ruotsissa on muitakin vastaavanlaisia uudessa omistuksessa toimintansa jatkaneita laitoksia. Muutosprosessissa merkittävässä asemassa on ollut Ruotsin valtion tuki, kruunun vaihtokurssi ja edullinen raaka-aine sekä toimivat puumarkkinat. Suomestakin löytyy muutamia vastaavia esimerkkejä kuten entinen Savon Sellu eli nykyinen Powerflute.

Kirjassa esitetään mielenkiintoista uutta metsä-, energia- ja ilmastopoliittikan laskentamallia (Fin-FEP), jolla voidaan tarkastella esimerkiksi missä tilanteissa kuitupuuta alkaa ohjautua energiakäyttöön, miten päästöluvat vaikuttavat syöttötariffiin tai millaiset ovat metsäbiojalostamoiden tukitarpeet ja puumarkkinavaikutukset. Mallin tarjoamien monipuolisten mahdollisuuksien takia sen soisi tulevan laajasti käyttöön erityisesti valtion metsä- ja energiapoliittisessa valmistelussa.

Puutuotealalle peräänkuulutetaan selvästi mitavampaa resurssipanostusta ja visionäärisyyttä, jotta alan kehitystoiminta alkaisi tuottaa innovaatioita nykyistä enemmän. Lisäresursseja metsäalan

tutkimukseen ehdotetaan saatavaksi siirtämällä metsäsektoria palvelevan infrastruktuurin rahoitusta osaamiseen ja tietotaidon kehittämiseen. Suomen jo nykyisinkin kilpailijoita suuremmat logistiikkakustannukset ovat jääneet tutkijoilta huomaamatta. Tutkimuksen rahoitus on tietenkin turvattava mutta sen tehokkuuttakin on parannettava. Tähän kysymykseen ei kirja puutu.

Ekologisen kestävyuden kannalta saattaisi riittää, jos metsien monimuotoisuus turvattaisiin lajien säilymisen kannalta tarpeellisessa laajuudessa ilman, että jokaisen metsäkuvion ja -tilan täytyisi täyttää samat monimuotoisuuden kriteerit. Tämä vallitsevasta kaikissa metsissä läpäisyperiaatteella sovellettavasta käytännöstä poikkeava rohkea esitys ansaitsee erityisen huomion, sillä nykyinen käytäntö on suurta varojen tuhlausta. Jako puuntuotantometsiksi, suojelumetsiksi ja niiden välissä oleviin monikäyttömetsiksi olisi selkeämpi kuin nykykäytäntö.

Metsäpolitiikan ja hallinnon uudelleen organisoimisen tarkastelussa esille nousee kysymys miten ja missä metsiin liittyvä elinkeino- ja ympäristöpolitiikka tulisi koordinoita ja hallinnoida. MMM:n yhdistäminen TEM:iin tai YM:iin nostetaan esille. Tärkeänä kysymyksenä pidetään myös etujärjestöjen roolia. Poliittikan suunnittelussa ehdotetaan että eduskunnan osuutta lisätään jotta laajempi yhteiskunnallinen kansalaisnäkemys tulisi esille. Tämä on ehkä välttämätöntä jotta korporeatioiden jämähtäneestä edunvalvonnasta voitaisiin siirtyä tulevaisuuden tekemiseen.

Kirjan sanoma on jossain määrin lohduton Suomessa olemassa olevan massa- ja paperiteollisuuden tulevaisuuden kannalta. Tulevaisuuden kasvumahdollisuuksiksi tutkijat tarjoavat metsä- ja luontopalveluja, joiden kansantaloudellinen ansaintakyky ei vakuuta. Olisiko kannattanut tutkia havusellun tulevia tuotantomahdollisuuksia ja uuden suuren selutehtaan rakentamismahdollisuutta? Jotta metsien runsaat puuvarat tulisivat nykyistä paremmin käyttöön olisi voinut tehdä esityksiä puumarkkinoiden toimivuuden parantamiseksi.

Eräiden kotimaisten metsäalan tulevaisuusselvitysten puuttuminen lähdeluettelossa ihmetyttää. Yhtenä tällaisena on ehdottomasti pidettävä Meristön, Kettusen ja Hagström-Näsin julkaisua ”Metsäklusterin tulevaisuuskenaariot”.

Kirjan luettuaan on helppo olla samaa mieltä tutki-

joiden kanssa siitä, että metsäalan murros edellyttää politiikan muutosta mikäli Suomi haluaa säilyttää asemansa globaalissa taloudessa. Alkusanoissa esitetty tavoite toimia ensisijaisesti ajatusten ja keskustelun herättäjänä on onnistunut hyvin jos päättäjät kirjaan tutustuvat ja keskustelu aiheesta sikiää. Kiireisille on heti kirjan alussa tiivistelmä politiikkasuosituksia. Teos on hyvin toimitettu ja alaa tuntevalle helppolukuinen. Erityinen kiitos on annettava lukuisille tietolaatikoille, joista saa keskeistä informaatiota ajankohtaisista asioista.

■ Metsäneuvos Martin Lillandt, Espoo
Sähköposti lillandt@elisanet.fi